

Werken aan het wortelstelsel van sociale verbindingen in een gemeenschap

Door Cormac Russell, Joop Hofman

'Alles wat goud is, glinstert niet, niet iedereen die rondwaalt, is verdwaald; Het oude dat sterk is, verwelkt niet. Diepe wortels worden niet bereikt door de vorst' (J.R.R. Tolkien, The Fellowship of the Ring).

Vooraf

In The Death and Life of Great American Cities merkte Jane Jacobs op: "Hoe eenvoudig, nutteloos en willekeurig ze ook lijken, straatcontacten zijn de kleine verandering waaruit de rijkdom van het openbare leven van een stad kan groeien." Voortbouwend op haar inzicht zijn buurten, met hun trottoirs en diverse andere ontmoetingsplekken, de letterlijke ontstaansgronden waarbinnen sociale verbanden subtiel en zonder pardon ontstaan. Terwijl het moderne leven de mythe van de individuele held die de dag redt, opwaardeert, zijn buurten en alle 'kleine veranderingen' die zij teweegbrengen de werkpaarden van de democratie. Ze functioneren, wanneer ze goed functioneren, zoals organismen die naar heelheid streven. En hebben het potentieel om de primaire plek van verandering in de samenleving te zijn als we ze op nieuwe, productievere manieren leren zien. Momenteel wordt het potentieel van een buurt als plek van verandering doorgaans niet onderkend in de westerse samenlevingen. Te vaak moeten we met veel verklarende verhalen duidelijk maken wat de kernwaarde van een verbonden gemeenschap is.

In dit artikel leggen we niet alleen uit waarom de daadwerkelijke waarde van een verbonden wijk doorgaans onzichtbaar is in westerse samenlevingen en diep

ondergewaardeerd wordt door beleidsmakers, maar bieden we ook een bescheiden oplossing aan voor deze samenlevingsbrede bijziendheid.

We gebruiken een bos als analogie. Dit kent zijn oorsprong in het denken van wetenschapper Kes Fortuin, die als eerste in Nederland de ontwikkelingen van gemeenschappen als een bos betitelde. Hoewel het vaak moeilijk is om "het bos door de bomen" te zien, is het zelfs nog moeilijker om het ondergrondse wortelsysteem en het myceliumnetwerk achter en onder de oppervlakte te zien, dat het leven van het bos verweeft tot een echt bos. Een wood-wide-web van onderlinge verbondenheid. Hetzelfde kan gezegd worden over buurten. Ook zij hebben een ondergronds netwerk van verbondenheid dat enorm onaangeboorde mogelijkheden biedt voor individueel en collectief welzijn. Uiteraard zijn wij niet de eersten die pleiten voor het zichtbaar maken van het onzichtbare, maar verbonden leven van lokale gemeenschappen. Alexis de Tocqueville betoogde in Democracy in America (1835) dat de gezondheid van een democratische samenleving in hoge mate afhankelijk is van de kwaliteit van de functies die worden uitgeoefend door burgers en hun verbanden. Honderdvijfenzestig jaar later maakte Robert Putnam in Bowling Alone de onvervangbare waarde van sociaal kapitaal

duidelijk (2000). Hij noemt het afnemende sociale kapitaal in Amerika “een van de ernstigste uitdagingen op het gebied van de volksgezondheid” (p. 37).

Hoewel de zorgen over eenzaamheid en sociaal isolement en het bewijs van de schade ervan toenemen, moet er voor worden gezorgd dat oppervlakkige reacties worden vermeden. Meer hierover verderop in het artikel. Onder de huidige kritische beschouwers over eenzaamheid is Julianne Holt-Lunstad een van de belangrijkste experts en ze bewijst dat eenzaamheid en sociaal isolement risicofactoren zijn voor sterfte. Haar bevindingen weerspiegelen die van Putnam. Uit het door haar geleide onderzoek van de Brigham University, waaraan drie miljoen mensen deelnamen, bleek dat meer sociale connecties een direct verband heeft met een lager risico van 50% op voortijdig sterven.

Dergelijke bevindingen vereisen een aantal zorgvuldige overdenkingen. Ze leren ons de waarde van sociale verbindingen, in plaats van de waarde van activiteiten en programma's voor eenzame mensen. De bomen van een bos kunnen bovengronds met elkaar worden verbonden door een netwerk van elkaar overlappende touwen die vooral van waarde kunnen zijn voor mensen die van boom naar boom klimmen, maar er weinig toedoen om het collectieve welzijn van het bos als eco-web te vergroten. Op dezelfde manier doen de activiteiten en programma's die door externe partijen in wijken worden gedropt, om problemen aan te pakken, zoals zij die zelf zien, zoals eenzaamheid, misdaad, drugsgebruik, armoede, enz., weinig om de sociale bodem, de sociale verbanden en de collectieve daadkracht van de buurt te voeden. En doet het nog minder om de oorzaken van deze problemen aan te pakken.

Het buurteffect

Buurten zijn de voedingsbodem van de democratie en bieden de mogelijkheid waarmee dat over het hoofd geziene wortelsysteem en de mycelium van relaties, die hiervoor zijn genoemd, op respectvolle en zelfs non-invasieve manier kunnen worden gewaardeerd. Maar ondanks het vele voorradige bewijsmateriaal is de overgrote meerderheid van de sociaal-economische interventies en beleid in de westerse samenlevingen kilometers breed en centimeters diep, dat wil zeggen dat ze zo algemeen zijn en zo dun verspreid dat ze wel wat golven kunnen veroorzaken, en ook rimpelingen op regionale of stedelijke schaal. Maar toch raken ze zelden op betekenisvolle wijze de levens en leefgebieden van echte mensen. Tegelijkertijd pleit het bewijsmateriaal voor het omgekeerde; een benadering van centimeters breed en kilometers diep, dat wat Robert Sampson het buurteffect noemt. Het buurteffect gaat niet over het zoeken naar een onrealistische versie van de samenleving als afspiegeling van een geïdealiseerd verleden, waarin iedereen voor elkaar zorgde en nooit de deur op slot deed. Als zo'n verleden al ooit heeft bestaan, pleiten wij niet voor de terugkeer ervan. In plaats daarvan willen we ruimte vrij maken om burgers in staat te stellen hun hoekje van de samenleving te organiseren gericht op het gemeenschappelijk belang, maar op een manier die ook passend is in de huidige geïndividualiseerde wereld.

Altruïsme of verlicht eigenbelang?

De meeste individuen die samenwerken worden niet gedreven door altruïsme, maar vooral door verlicht eigenbelang, net zoals mensen in het Amerika van de jaren 1830 of het Nederland van vervlogen tijden dat

deden. Wanneer mensen dan, net als nu, samenwerken, is dat omdat ze genoeg om iets geven om er ook iets aan te doen. Terwijl ze beseffen dat ze samen moeten werken met anderen die tegelijkertijd hun behoeften of prioriteiten delen. Op een meer deugdzaame manier kun je ook zeggen dat mensen het gemeenschapsplein betreden omdat ze erkennen dat hun welzijn nauw verbonden is met dat van hun burens. Ze handelen in de geest van wat in Zuid-Afrika bekend staat als Ubuntu: ik ben omdat wij zijn. Ik heb bijvoorbeeld misschien een geweldige zangstem en wil een koor beginnen, maar ik kan het niet alleen. Ik heb anderen nodig, en zij hebben mij nodig.

Dat gezegd hebbende, niet alle collectieve acties bevorderen het algemeen welzijn. Populisme, polarisatie en extremisme, kunnen worden aangewakkerd door gezamenlijke inzet van de ene groep tegen de andere met ronduit smerige uitkomsten als resultaat. Dus hoewel we de schaduwkant van collectieve actie erkennen, hebben we het vooral niet over een bende of een sekte, maar over een doordacht en versterkend proces van meerdere kanten dat een afsplitsing of uitsluiting actief verwerpt, ten gunste van het werken aan het gemeenschappelijk welzijn ('common good') en de vreemdeling of 'de ander' welkom heet.

Wat wij zo aantrekkelijk vinden aan de buurt als plek of eenheid van verandering is de kleine, bescheiden, begrensde schaal, groot genoeg om voorbij het eenzijdige individualisme te gaan en toch klein genoeg om ieders persoonlijke bijdrage te betrekken bij een onderwerp dat groter is dan één persoon. Het bereiken van een dergelijk niveau van heelheid is verre van eenvoudig, maar zoals we verderop zullen

laten zien, is het de moeite en de middelen die daarvoor nodig zijn, zeker waard.

Producten en processen

Laten we even enkele van onze reflecties delen over de problemen die we zien bij veel van de meer conventionele benaderingen van lokale gemeenschappen en, inderdaad, bij het breder aanpakken van maatschappelijke kwesties. Onze ervaring is dat wanneer mensen gezamenlijke actie ondernemen, dat dan vooral activiteiten en de projecten zelf zijn, die het meest gezien en gewaardeerd worden, en niet de relaties, de processen waarmee ze vertrouwen en verbondenheid versterken. Conventionele opvattingen beschouwen de resultaten van een project en het aantal deelnemers ervan als het hoogtepunt van de prestatie, en als bewijs hoe goed ze presteren en het publiek dat ze aantrekken. Financiers controleren de activiteiten van projecten, maar vragen zelden of ze nu ook meer werken op het ritme van vertrouwen. En daarmee slagen samenlevingen er vaak niet in het proces zo te waarderen en te benoemen, waarop de collectieve inzet het punt heeft bereikt waarop ze kan produceren. En zo worden de onzichtbare rimpel-effecten van wat ze doen en hoe ze het doen zelden opgemerkt, laat staan gevierd. Wij zetten de uiterlijke producten op achtergrond en de processen op de voorgrond. Het is de andere afslag om zo sociaal-economische kwesties duurzaam aan te pakken, inclusief zaken als veiligheid, voedselzekerheid, familieondersteuning, lokale economie, milieu, eenzaamheid en sociaal isolement. Hierbij is het behulpzaam om gebruik te maken van het onderscheid dat de Duits-Amerikaanse psycholoog en psychoanalyticus Erich Fromm maakte tussen Hebben en Zijn.

Gemeenschap als werkwoord: Hebben en Zijn

Fromm (1900-1980) merkte op dat een van de bijwerkingen van de moderniteit is dat wat je hebt er vaak meer toe doet dan je kwaliteiten als persoon, of zelfs wie je wordt door je inspanningen om goed te leven. Met als gevolg dat er nu zelfstandige naamwoorden worden gebruikt, waar dat in het verleden werkwoorden zouden zijn geweest. Fromm biedt een sterk voorbeeld van alledaagse spraakpatronen:

“Dokter, ik heb een probleem. Ik heb insomnia. Hoewel ik een mooi huis, leuke kinderen en een gelukkig huwelijk heb, heb ik veel zorgen.” Enkele tientallen jaren geleden zou de patiënt in plaats van “Ik heb een probleem” waarschijnlijk hebben gezegd: “Ik heb problemen.”; in plaats van “Ik heb slapeloosheid”, “Ik kan niet slapen”; en in plaats van “Ik heb een gelukkig huwelijk”, “Ik ben gelukkig getrouwd.”

Dit spraakpatroon is niet zo maar een simpele omkering. Het heeft stevig onbedoelde gevolgen. Wanneer we op deze manier spreken, vervormen we onze relatie tot dingen. “Ik heb een buur” vervangt de subjectieve ervaring van buren zijn. “Het ‘ik’ van de ervaring wordt vervangen door het ‘het’ van bezit”, zegt Fromm. Maar in werkelijkheid kan niemand een buurman of buurt hebben. Buren en buurten zijn geen dingen die we kunnen bezitten. Wat er in plaats daarvan gebeurt, is dat mensen die op deze manier spreken (in de hebben-modus) zichzelf, hun buren en hun directe omgeving hebben getransformeerd in ‘passieve, niet-verbonden objecten’. Ze hebben wat Martin Buber, ‘ik-het’-relaties noemde in plaats van de meer levende ‘ik-jij’-verwevenheid.

Als we denken aan een gemeenschap in de hebben-modus, hebben we de neiging om de schoonheid en complexiteit van dit organische, permanent ontwikkelende systeem te ‘elementaliseren’, te simplificeren en te proberen het te bezitten. Hetzelfde geldt als we bij sociale vragen denken in de hebben-modus in plaats van in de zijn-modus. “Ik heb een geestelijk gezondheidsprobleem” (modus hebben), en “ik ben van streek en overdont” (modus zijn), wat fundamenteel verschillende manieren zijn om geleefde ervaringen te vertellen. De hebben-modus depolitiseert de persoon; hij of zij bezit passief of wordt bezeten door ‘een probleem’ dat daarmee op een misleidende manier verwarrend kan worden voor zijn of haar identiteit. In de zijn-modus kun je spreken over wat er in de weg staat van meer levendigheid en toekomstige verlangens. Het leed is niet je identiteit, maar een kenmerk van interne en externe ervaringen. Onze moderne spraakpatronen rond gemeenschappen lijden vergelijkbaar onder het overmatig gebruik van bezittelijke zelfstandige naamwoorden: “Ik heb” of “Ik heb geen” gemeenschap. “Mijn gemeenschap heeft een drugsprobleem”.

Het andere probleem bij het verwarren van de hebben-modus met de zijn-modus is dat we daarmee de neiging hebben alleen symbolen aan te pakken, en niet de grondoorzaken. We organiseren hulpacties, maar slagen er niet in de structurele ongelijkheid aan te pakken.

Wanneer we richting de zijn-modus gaan, vervangen we dergelijke denkpatronen zoals hierboven beschreven door ‘ik ben’-uitspraken. “Ik ben lid van een gemeenschap die mij nodig heeft.” We beginnen het spreekwoordelijke bos door de bomen te zien en gaan daarmee dieper in het

wortelsysteem van het gemeenschapsleven, waar we ons levendiger voelen. Meer verbonden met onszelf, anderen en de niet-menselijke natuur, minder losgekoppeld van onze keuzevrijheid en de aanwezige hulpbronnen en het potentieel daarin. In de zijn-modus begrijpen we dat mensen eenzaam kunnen zijn, niet vanwege een karakterfout of slechte levensstijlkeuzes, maar vanwege barrières voor deelname. De twee benaderingen die ons in onze democratische samenlevingen ter beschikking staan om barrières voor deelname aan het sociale en economische leven te overwinnen, zijn institutionele diensten en het gemeenschapsleven. Ieder van deze twee kent zijn unieke besturingssysteem. De eerste biedt goederen en diensten aan (hebben), en de tweede leven en levendigheid (zijn). Dit verklaart waarom voor velen, de term eenzaamheid als een stigma wordt beschouwd. Eenzaamheid wordt nog verergerd door de al te vaak voorkomende angst een 'last' voor anderen te worden. Mensen die echter een etiket krijgen, willen een gewaardeerde sociale rol spelen, erbij horen en gemist worden op de dagen dat ze niet komen opdagen.

Het verborgen gevaar van projecten

Terugkerend naar de analogie van het bos en het 'wood-wide web' als verklarend hulpmiddel voor het praten over de verborgen relationaliteit van een buurt en de mogelijkheden ervan om zich te verdiepen: activiteiten en projecten zijn als de bomen en takken van het bos. Verborgen onder de hebben-modus van de activiteiten en projecten gaat een wortelsysteem van relaties schuil die opereren in de zijn-modus en die de sleutels in zich dragen tot het welzijn en de

democratische participatie van degenen die daar wonen en leven. Ontmoetingen in het bewonersleven van de buurt creëren een wortelsysteem van verbindingen tussen mensen die in de zijn-modus opereren. Elke buurt heeft al zo'n wortelsysteem, maar ook vaak onontgonnen, kwetsbaar en slechts een paar centimeter diep als gevolg van verwaarlozing, gebrek aan energie of het wordt onderdrukt door krachten van buitenaf. Als het wortelsysteem wordt gevoed, heeft het de potentie om zich te verspreiden in het hele ecosysteem van een buurt en wordt het veerkrachtig -zelfs antifragiel- waardoor een versterkend effect ontstaat met het dragende vermogen om een reeks essentiële functies op zich te nemen, waarvan het werken aan gezondheid zelf de belangrijkste is. Zoals eerder opgemerkt beschrijft de Harvard-criminoloog Robert Sampson dit als het buurteffect.

Hij noemt dat de bereidheid van burens om zich met elkaars veiligheid te bemoeien een veel belangrijkere voorspeller van de veiligheid is dan het aantal politieagenten dat in een wijk patrouilleert. Omdat mensen elkaar hebben gevonden, elkaar kennen, weten wat ze elkaar te bieden hebben en elkaar kunnen ondersteunen, is dit buurteffect niet alleen maar een 'nice to have'; het is in feite een cruciale sociale en politieke determinant van gezondheid, veiligheid, welvaart en democratie. Uiteraard is dit niet voldoende om alle problemen op te lossen. Niettemin is het essentieel voor een goed functionerende en zorgzame samenleving.

Hier willen wij een waarschuwing laten horen. Hoewel dit wortelstelsel essentieel is, is er meer nodig om alle sociaal-economische uitdagingen aan te pakken of

in alle levensbehoeften te voorzien. Projecten, goederen, diensten en professionele interventies zullen nog steeds nodig zijn als aanvulling op wat er in de zijn-modus kan worden gecreëerd. Mensen zullen nog steeds dingen nodig hebben om te kunnen functioneren. Maar diensten kunnen beperkt betekenis bieden, en projecten op zich betekenen weinig als ze niet geworteld zijn in vertrouwen en verbondenheid.

De kracht van verbonden gemeenschappen

Verbonden gemeenschappen die geworteld zijn in de zijn-modus ontstaan niet zomaar. Ze zijn geanimeerd. Community building is wat deze buurtwortelsystemen aanwakkert (dat is waarom de termen community building en community animatie ook wel door elkaar worden gebruikt). Het versterkt en versnelt het buurtleven, van wat er tussen mensen gebeurt en door mensen wordt gedaan als ze buurtassets ontdekken, ze verbinden en mobiliseren en zelf gaan werken aan wat zij waardevol vinden voor een goede buurt. Dit soort voorbeelden van community building worden gedreven door de zorg en aandacht voor de hele gemeenschap, en niet voor 'single issues'. Hoewel mensen aan een bepaald project kunnen werken, doen ze dat op een manier dat ze ook naar de hele buurt kijken. Verbonden buurten bestaan niet uit één verbonden kring van mensen die een concert van handelen en denken uitvoeren alsof ze een orkest zijn. In plaats daarvan bestaan ze uit schijnbaar eindeloze, overlappende cirkels van verbanden en groepen, die in allerlei vormen van verwevenheid met elkaar verbonden zijn tot een verband van verbanden..

Terwijl projecten doorgaans ontstaan op basis van overeenstemming met de financieringscriteria van externe donoren en weldoeners, kan een verbonden gemeenschap niet aan of voor een gemeenschap worden gedaan. In andere woorden: gemeenschapskracht is niet wat er met mensen van buitenaf gebeurt, maar wat er van binnenuit wordt gecreëerd.

De wortel zit in de vrucht

Bij community building gaat het om de vitaliteit van verbindingen, niet om de taken die ze uitvoeren of de bezittingen die ze vergaren. Een dergelijke vitaliteit komt het duidelijkst tot uiting in de kwaliteit van de relaties en niet zozeer in de kwaliteit van de projecten.

Wanneer deze relaties goed, veelvoudig, energiek, open, etc. zijn, gebeurt er in een buurt meer als uitvloeisel. Dat wil zeggen dat de wortel de vrucht is. Dan gaan mensen elkaar opzoeken, samen zaken organiseren, kleine en grote zaken bespreken, opstaan, plezier maken, initiatieven starten. Kortom, community bouwen wordt dan community uitbouwen. Het is werken aan een cultuur van voortdurend uitdijende kringen. In de verbonden gemeenschap betekent alles ook alles!

Wanneer inwoners beslissen wat ze belangrijk genoeg vinden om voor op te staan en actie voor te ondernemen; dan is het hún proces van actie en zorgen ze er voor op een manier die zij niet kunnen als de agenda van buitenaf wordt opgelegd. Met andere woorden: als de buurt als beschadigd en ziek wordt bestempeld, zal de arts de hoofdrolspeler zijn. Tegelijkertijd, als de gemeenschap "samen sterker willen worden" definieert als hun prioriteit, worden

zij de belangrijkste actoren, waarbij de arts en andere professionals een aanvullende ondersteunende rol vervullen.

Patrick en Leendert hadden het niet breed Niettemin zijn het geweldige mensen. Dit is het verhaal van hoe ze hielpen bij het bouwen aan een verbonden gemeenschap waar ze woonden, in de wijk Voorstad in Deventer.

De buurt Voorstad in Deventer

Op een dag zaten Patrick en Leendert op hun klapstoelen op de stoep voor hun voordeur met elkaar te kletsen, zoals ze de meeste dagen deden. Het gesprek kwam op de barre straatomgeving; ze voelden te veel stenen en onvoldoende planten en bomen om het uitzicht te verzachten. Dus begonnen ze in eerste instantie een aantal tegels op te graven – slechts een paar onder hun ramen – om de grond eronder bloot te leggen. Vervolgens gebruikten ze de stenen die ze hadden opgegraven om een rand rond de ruimte te creëren en vulden deze met compost en wat planten. En zo hadden ze een mini-straattuin: een geveltuintje.

Ze hadden hiervoor officieel geen toestemming, maar maakten zich ook weinig zorgen over de eventuele problemen die ze met ambtenaren zouden kunnen krijgen. Terwijl ze de volgende dag hun gebruikelijke positie op hun klapstoelen innamen, verzamelden enkele van hun burens zich om de nieuwe geveltuin onder hun ramen te bewonderen. Vervolgens vroeg een buurvrouw aan Patrick en Leendert om ook een geveltuin aan te leggen. Beide mannen waren werkloos en hadden daar de tijd voor; ze waren blij dat ze gevraagd werden. Het duurde niet lang

voordat er aan weerszijden van de straat geveltuinen verschenen, complimenten voor Patrick en Leendert. Ze hadden nauwelijks tijd om te gaan zitten, maar genoten van elke minuut van hun nieuwe rol. Buren in andere straten hoorden over de geveltuinen en ze kregen meer verzoeken. Al snel begeleidden beide mannen anderen in nog meer straten om geveltuinen aan te leggen. Op een dag, terwijl hij sprak met een buurvrouw die op een stoel buiten aan het breien was, vertelde Patrick haar dat hij anderen ook had zien breien en stelde voor haar met hen in contact te brengen. Het idee beviel haar wel, en zo begon de breiclub Voorstad. De leden begonnen met het breien van sjaals voor hun voetbalclub Go Ahead Eagles, die midden in de buurt hun stadion had, wat leidde tot een Guinness World Records-poging om een sjaal te breien die lang genoeg was om door de hele buurt te wikkelen als een zichtbare demonstratie van de warmte van hun gemeenschap.

Patrick en Leendert ontmoetten veel burens met mooie ideeën om hun buurt te verbeteren. Ze zouden zeggen: 'Ik zou X heel graag doen als er maar drie of vier burens waren die me konden helpen.' Bij bijna elke gelegenheid kenden deze twee amigo's precies de mensen waarmee ze in contact konden komen. Toen Patrick en Leendert op een dag met ouders spraken over het ontbreken van een speeltuin in de buurt, gingen ze samen met andere burens, alsof het een mini-speurtocht was, op zoek naar een leegstaand perceel in de buurt. De ouders ontdekten een perfecte locatie en creëerden hun eigen speeltuin, sfeervol ingericht met minituintjes.

Met honderden geveltuintjes, een drie kilometer lange sjaal die door 185 mensen is gebreid en door de buurt is gewikkeld, en een speeltuin – allemaal handgemaakt en

zelfgemaakt – was het nu duidelijk dat er iets bijzonders aan de hand was, iets wat groter was dan de som van al deze belangrijke initiatieven: deze ‘losse’ buurt werd een verbonden gemeenschap; de cultuur van deze plek was aan het veranderen. Naast individuele initiatieven ontstonden er bijna om de week nieuwe groepen en clubjes. Patrick, Leendert, de breiclub en de speeltuinouders spraken met anderen uit de buurt en directie van Go Ahead Eagles.

Aan het einde van een dag vol verhalen, vieringen en zelfs visievorming waren er verschillende nieuwe buurtinitiatieven gepland. Twee ideeën die die dag naar voren kwamen, zouden jarenlang in de plaatselijke overlevering blijven bestaan. De eerste was het oprichten van de Geveltuin Academie en het aanstellen van Patrick en Leendert als directeuren, zodat ze trots konden zijn op hun prestaties tot dan toe en konden laten zien dat ze door hun burens waren geautoriseerd om anderen te begeleiden bij het creëren van nog meer straattuinen en speeltuinen in de buurt. Het tweede idee was het breien van een sjaal, om rond een huis te wikkelen dat in 2015 was toegewezen aan een gezin dat Syrië was ontvlucht na de Syrische burgeroorlog. Toen hem werd gevraagd uit te leggen waarom ze een heel huis in een sjaal wilden wikkelen, vatte een buurman het als volgt samen: “Als we hier in Voorstad serieus een warme buurt willen zijn, dan moeten we bereid zijn vreemden te verwelkomen en in staat te zijn om laat dat zien; Wat is een betere manier dan het huis van onze nieuwste burens in een sjaal te wikkelen met de kleuren van onze voetbalclub, gebreid met de handen van honderden van hun nieuwe burens?”

Het onzichtbare zichtbaar maken

De details van het Voorstad-avontuur zijn essentieel omdat ze aspecten van het gemeenschapsleven belichten die zelden op waarde worden gezet: de verbindingen. Dit proces van het creëren van relaties speelt zich af in de transitieruimtes van onze buurten, waar de geveltuinen de dekmantel worden voor dat wat bevrucht wordt, namelijk het wortelstelsel van menselijke en niet-menselijke relaties onder de buurt. Naarmate het wortelsysteem steviger, diverser en synchroon werd, werd de gemeenschap levendiger en produceerde vitaliteit, zodat de wortel vrucht kan worden. De speeltuinen, sjaals en radicale daden van inclusiviteit bloeiden in het voorjaar op in het bosleven dat hier buurtleven heet.

Net als bij een wortelstelsel, waren de menselijke, fysieke, ecologische, economische en institutionele assets die werden gebruikt om de groei in Voorstad te versterken, grotendeels onzichtbaar. Daarom delen wij, met toestemming van de betrokkenen, dit verhaal om het onzichtbare zichtbaar en ook gevierd te maken.

In een notendop

Net zoals het wortelsysteem van een bos, bomen, struiken, bloemen en paddenstoelen voortbrengt, bijen, vogels en rupsen aantrekt en zuurstof produceert voor de wijdere omgeving, zo lijkt het ook veel op hoe het werkt in een buurtgemeenschap.

De kracht ligt niet in het werken aan projecten en activiteiten, maar in het werken aan relaties. Dan volgen de projecten, die op hun beurt, als ze worden uitgevoerd in de vorm van zijn (zijn – modus) en niet hebben (heb-modus), nieuwe initiatieven

genereren, die overvloed en levendigheid voortbrengen.

Investeren in dat wortelstelsel is raadzaam als het gaat om duurzame oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken. Dan zullen mensen samenwerking -met de nadruk op werking- en onderlinge afhankelijkheid ontwikkelen. En uit stevige wortelstelsels groeien de mooiste bloemen en bomen (activiteiten, diensten, groepen, verenigingen etc.).

Dit zal leiden tot betere instanties die de kracht en inzet van de gemeenschap kunnen aanvullen, zodat iedereen kan deelnemen aan het communityleven van de commons.

“Community’ is een woord dat ‘mensen in relatie’ betekent. Associatie is een woord dat ‘mensen in krachtige relaties’ betekent. Een krachtige gemeenschap vindt haar eigen weg door steeds grotere verbindingen van

mensen die hun recht op vrijheid van vereniging (associaties) uitoefenen om samen een betere toekomst te creëren.”: John McKnight

Verband van Verbanden

Hoewel elke associatie of verband van mensen een specifieke focus heeft die doorgaans niet op de buurt als geheel ligt, voegt in een ‘verband van verbanden’ elke groep zijn kracht toe aan de visie van een betere, meer hele buurt. Op deze manier worden losse verbanden met uiteenlopende belangen, de verenigde buurtkracht voor een nieuwe manier waarop inwoners hun toekomst kunnen vormgeven. Dit biedt een vorm van eenheid die de diversiteit van elk verband respecteert en tegelijkertijd de collectieve macht mobiliseert. Zo vormt het een eenheid die geen uniformiteit vereist.

Implicaties voor het beleid

In de reguliere beleidspraktijk werken we vaak niet vanuit de gemeenschap. Maar gericht op de gemeenschap. Wij bedenken agenda’s, projecten en programma’s op basis van beleid. Het beleid bepaalt dan de agenda voor bewoners en daarmee wordt ‘bewonersbetrokkenheid’ of ‘eigenaarschap’ ondermijnd. En het beleid (of ‘het systeem’) hoopt dan dat het wortelsysteem het zal oppikken. Dan hoor je al snel: ‘We hebben een project bedacht, en dat moet nu geborgd worden’. Dat komt omdat het niet vanaf het begin in de wijk geworteld is en van buitenaf de wijk in is gekomen: vruchten zonder inheemse wortels. Als je in het wortelsysteem investeert, ontstaat er ‘community garantie’. Het is duurzame verandering omdat het uit de gemeenschap zelf komt.

Werken aan community building vanuit de ABCD-werkprincipes is werken aan dat

wortelstelsel van verbindingen. Hoe meer verbindingen, des te sterker en veerkrachtiger het buurtweefsel. En des te vitaler de buurt. Dat is vaak onzichtbaar werk. Je sluit aan bij de energie die er in buurten is. Volgt het tempo van bewoners en niet dat van programma's of beleidsagenda's. Je creëert aanleidingen voor ontmoetingen tussen mensen. Maakt ruimte voor hun ideeën, initiatieven en verlangens. En werkt aan het onderhoud en beheer van alle verbindingen en relaties die er zo ontstaan. Je bent de tuinman of -vrouw van de gemeenschap. Dat beheer en onderhoud blijft nodig. Een brug, een gebouw, openbaar groen, onze gezondheid; we moeten er aandacht aan blijven besteden. Dat is voor samenleven in buurten niet anders. Ondergronds, aan het wortelstelsel.

Een psychologisch gemeenschapsgevoel heeft een bindende functie voor bewoners. Bewoners in de Rotterdamse wijk Bospolder-Tussendijken noemden in 2020 als gemeenschapswaarden: samen dingen doen, vriendschappen, solidariteit, saamhorigheid, een plek voor iedereen, zich thuis voelen, zich sterker voelen, inspraak hebben, zich veilig voelen, delen, samenwerken, aandacht en steun. Dit alleen al is reden genoeg om aan gemeenschappen te werken. Het is de intrinsieke drive om te werken aan community building.

Steeds meer instanties en beleidsterreinen zien de waarde van het werk van gemeenschappen ook als de sleutel tot beleidsresultaten, want hoe kun je duurzaamheidsdoelen bereiken zonder de betrokkenheid van de gemeenschap? Veiligheid in de buurt is een zaak van de gemeenschap en de sleutel tot goede zorg ligt in de buurt.

Gemeenschapsfunctie: draagkracht

Net zoals een bos functies heeft, die het binnen zijn eigen sfeer, maar ook daarbuiten kan vervullen, zoals de longen van een stad zijn, kunnen lokale gemeenschappen functies op zich nemen die essentieel zijn voor het welzijn van de bewoners en de natuurlijke omgeving. Medeoprichter van het Asset-Based Community Development Institute John McKnight heeft zeven gemeenschapsfuncties aangewezen: zorg, gezondheid, veiligheid, kinderen opvoeden, duurzaamheid, lokale economie en voedselproductie.

Het honingraateffect

In hun recente boek 'The Connected Community', ontwikkelen Cormac Russell en John McKnight hun denken over de zeven functies van verbonden gemeenschappen.

1. Gezondheid mogelijk maken
2. Zorgen voor veiligheid
3. Ecologie beheren
4. Het vormgeven van lokale circulaire economieën
5. Bijdragen aan de lokale voedselproductie
6. Onze kinderen opvoeden
7. Co-creëren van zorg

Het onderliggende principe is dat naarmate lokale gemeenschappen meer verbonden raken, ze sterker worden op een niet-gecentraliseerde, geïntegreerde, zelforganiserende en naar voren stappende wijze. En dat ze 'productiever' worden op de zeven domeinen. Belangrijker nog is dat deze domeinen niet functioneren als onderdelen van een klok. In plaats daarvan zijn ze dynamisch met elkaar verbonden, waardoor een honingraatachtig effect ontstaat.

Ecologie koesteren

Inheemse en holistische methoden nemen het ecologische gezichtspunt aan, van waaruit de onderlinge verbondenheid van de zeven functies het duidelijkst kan worden waargenomen. Zodat vanuit dit perspectief de gezondheid van de honingbij, het opvoeden van kinderen en het duurzame levensonderhoud één geheel vormen. Deze diepe onderlinge verbondenheid zorgt voor een evenwicht tussen alle elementen van een lokaal ecosysteem, zodat het kan gedijen, versterkend kan functioneren in goede tijden en geduldiger in tijden van crises. De buurt kan dan worden gezien als een ecosysteem of organisme, zoals een bos of een menselijk lichaam, en door deze lens zouden we ons kunnen afvragen: functioneert het organisme van onze buurt goed? Doet het zijn werk zoals de natuur het bedoeld heeft? Dat wil zeggen: genereert het iets, en kan het zich herstellen in geval van crises? Bedenk hoe honingbijen helpen een bloeiende buurt in stand te houden door de zeven functies te kruisbestuiven. We nemen even een uitstap naar honingbijen, zij helpen een buurt bloeien, omdat:

- Door voor de bijen te zorgen, **beheren wij (mensen) onze ecologie.**
- Bijen bestuiven op hun beurt een ongelooflijk aantal gewassen die we consumeren, zoals appels, bosbessen, watermeloenen, amandelen en nog veel meer, waardoor de gewasopbrengsten verbeteren en daardoor onze **lokale economieën vorm krijgen**, vooral in boerengemeenschappen. Ze dragen ook bij aan de **lokale voedselproductie.**
- Honing en bijenwas zijn in elke gemeenschap gewaardeerde producten en genereren een waardevol inkomen,

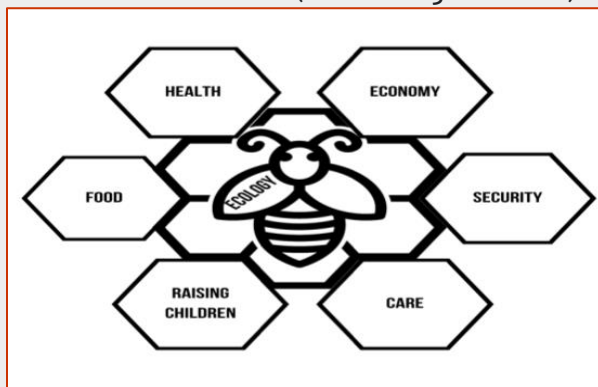
waardoor onze **lokale economieën vorm krijgen.**

- Bijenproducten zijn een bron van natuurlijke geneeskunde/genezing. Honing wordt bijvoorbeeld gebruikt om kleine wonden te verzorgen, en propolis, een natuurlijke hars die door honingbijen uit de knoppen van coniferen en andere bomen wordt verzameld, heeft antibacteriële en schimmelwerende eigenschappen, waardoor **de gezondheid aangemoedigd** wordt.
- Bijenkorven kunnen tegen lage of geen kosten worden gemaakt van lokale materialen, zodat iedereen aan de slag kan. Bijen zijn meestal vrij verkrijgbaar in stedelijke en landelijke gemeenschappen, vooral als we ze geen kwaad doen en stappen ondernemen om ervoor te zorgen dat ze terugkomen, zoals het opnieuw verwilderen van stedelijke ruimtes. Het creëren van een bijenkorf met lokale materialen is ook een waardevolle manier om kinderen te helpen **de ecologie van hun buurt te beheren.**
- Het verzorgen van bijenkorven creëert ook een stilzwijgend toezicht in de gemeenschap, wat helpt bij het **waarborgen van de veiligheid.**
- Bovendien hoeft de bijenteelt niet tijdrovend te zijn. Het kan daarom passen bij andere verplichtingen, zoals een baan elders, vrijwilligerswerk, kinderopvang en/of andere zorgverantwoordelijkheden, en helpt ons **zorg te co-creëren.**
- De producten van bijen: honing, bijenwas, stuifmeel en propolis kunnen worden gebruikt om **waardevolle secundaire producten** te maken – dit creëert inkomsten mogelijkheden voor meer mensen, waardoor spin-offbedrijven kunnen groeien in **de lokale economie.**
- De bijenteelt **genereert inkomsten** zonder bossen of andere habitat te

vernietigen en is een belangrijk middel om **onze lokale ecologieën te beheren.**

- Bijenteelt is een generatieve en regeneratieve activiteit. Door bloeiende planten te bestuiven, voeden bijen zichzelf en zorgen ze voor voedsel voor toekomstige generaties. Op deze manier blijft de biodiversiteit behouden. De bij is een modelburger in een generatieve gemeenschap die haar menselijke burenen veel te leren heeft.

Het onderstaande diagram illustreert verder de onderlinge verbondenheid van de bijen met de zeven functies (het honingraateffect)

Het honingraateffect in relatie tot de zeven functies

De gemeenschap is niet een probleem dat gefixed moet worden

Voor veel beleidsmakers is de gemeenschap vaak een probleem dat moet worden opgelost of een instrument om beleidssucces te behalen. Dit kan leiden tot paternalistisch, soms overnemend gedrag met zware professionele inzet. Het zorgt soms ook voor instrumentalisering, waarbij externe instellingen gemeenschappen in instrumentele termen beschouwen als passieve consumenten of behulpzame vrijwilligers, om institutionele agenda's te vervullen. In een dergelijk geprofessionaliseerd en bureaucratisch paradigma gaat het bij burgerparticipatie om het betrekken van mensen bij de

activiteiten waarvan 'helpende instanties' hebben besloten dat ze 'goed voor hen' zijn. Dit is schadelijk voor de individuele en collectieve keuzevrijheid van burgers. Op grote schaal heeft dit het effect van het omkeren van de democratie, waarbij de rol van de burger wordt gedefinieerd als die welke plaatsvindt nadat het cruciale werk van de professional is gedaan. Dat is niet het geval voor de bewoners van de hier genoemde verhalen, zoals in Deventer. Ze zijn druk bezig met het verbinden in hun gemeenschap. In hun gedachten participeren ze in de eerste plaats samen met hun burenen. Zij hebben het voortouw, terwijl instellingen een ondersteunende rol spelen. Voor hen wordt de rol van de professional gedefinieerd als die welke plaatsvindt nadat het werk van burgers is gedaan. Dat betekent niet dat het werk van een professional niet essentieel is. Het betekent dat professionele instellingen geen monopolie hebben op het oplossen van maatschappelijke uitdagingen. Bewoners weten dat de ontwikkeling van een gemeenschap niet-lineair is. Sommigen noemen het chaos, anderen eclecticisch. Zoals de song zegt: "It's not what you do but the way that you do it." En vooral de volgorde waarin je het doet. Een gemeenschapsgerichte aanpak creëert een meer democratische en inclusieve beweging voor verandering.

De rol van de beroepskracht als community builder

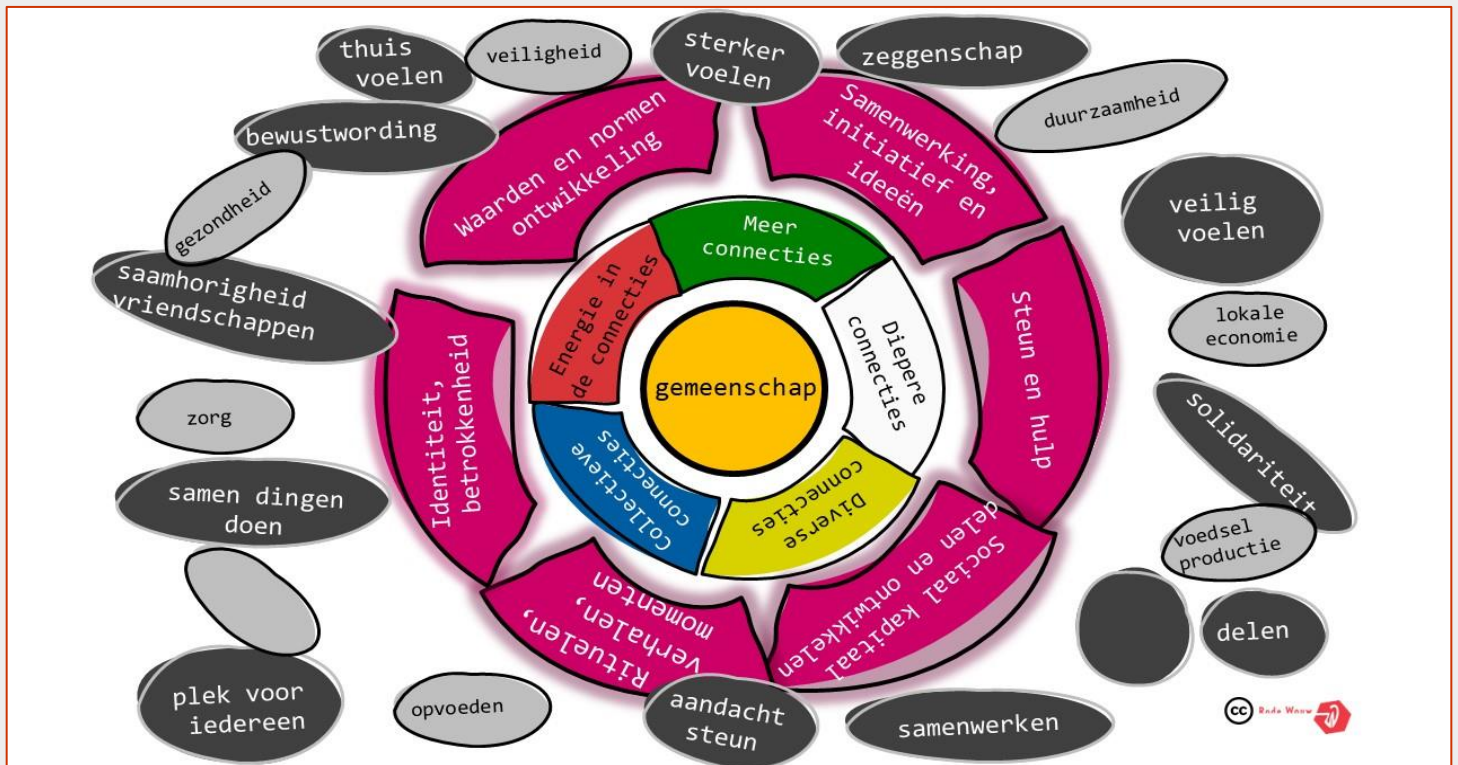
Als community builder in een buurt is er sprake van een permanent oog voor het onderhouden van verbindingen. Deze verbindingen zijn één-op-één, verband tot verband en uiteindelijk richting een verband van verbanden. Het werk is een gecombineerde en voortdurende wil om de

kringen van community participatie te verbreden: meer verbindingen, diepere verbindingen, meer diverse verbindingen, collectieve verbindingen en energie in de verbindingen.

Dat is het grondwerk van een community builder. Dat zal leiden en samengroeien tot een tweede cirkel waarin gemeenschappen toekomen aan de waarden die eerder genoemd zijn door die Rotterdamse bewoners uit Bospolder-Tussendijken, vertaald in community-eigenheden als: identiteit en betrokkenheid, waarden en normenontwikkeling, samenwerking en initiatieven, steun en hulp, sociaal kapitaal delen en ontwikkelen, rituelen, verhalen en kenmerkende momenten. Daarmee ontstaat de uiterlijke zichtbaarheid van een community en het innerlijke psychologische gevoel ergens bij te horen. Het is de vruchtbare grond, overal net even anders.

Hierop kan -en gaat- zorg, gezondheid, duurzaamheid, opvoeden, veiligheid, lokale economie en voedselproductie groeien. Niet als afzonderlijk domein, maar als een hutspot van alles: een goed werkende gemeenschap.

Alleen, daar ga jij niet over als community builder, dat doet de gemeenschap. Kun je ook niet op ingezet worden of op afgerekend worden. De community builder gaat over de connecties in de buurt. Jij bent de facilitator, niet de leider. Bij de community builder gaat het om het creëren van de voorwaarden en het aanwakkeren van verbindingen in de buurt – de middelste cirkel van gemeenschapsopbouw. Zij zullen nauw samenwerken met actieve bewoners, met formele en informele groepen om een klimaat voor connecties verwezenlijken. In één afbeelding ziet het er zo uit:

Deze communitycirkel is mooi zichtbaar in het Nederlandse Deventer waar het ABCDwerk in deze gelaagdheden wordt benoemd.

Laag 1 (eerste contact) is het noeste werk van buurtmakers en buurtverbinders: de community builders. Sleutelen aan connecties tussen bewoners. Op mooie dagen als een burendag, op regenachtige dagen als ze aanbellen in de straat, op vergaderingen, in de koffiehoek van de winkel, tijdens een praatje, voor hen is alles een aanleiding voor contact. Soms romantisch vertaalt in 'meer verbindingen maken', maar nog vaker hard werken, tegenslagen krijgen, om kunnen gaan met tien keer 'Nee' omdat je weet dat de volgende een 'Ja' wordt.

Laag 2 (dieper gaan) is het wortelstelsel onder de grond. Dat wat er groeit als er gewerkt wordt aan connecties. Bewoners en community builders in Deventer geven aan wat er in dat wortelstelsel is veranderd. Dus waar is de eigenheid van de buurt (het DNA) meer zichtbaarder geworden, en wat hebben de relaties in de gemeenschap betekent voor de gemeenschap. Dat DNA laat zich zien in zes kenmerkende blokken, die in elke gemeenschap haar eigen kleuren krijgt door connecties. Heeft het geleid tot meer vriendschappen, meer wederzijdse aandacht, meer solidariteit of gevoel van veiligheid. Is de initiatiefkracht toegenomen? Is de gemeenschap meer een plek voor iedereen geworden en voelen meer mensen zich er thuis.

Laag 3 (mobiliseren in doordachte, gewortelde actie) is er wat er aan projecten en initiatieven boven de grond zichtbaar is geworden. Een kinderclub, buurtmoestuin, groep burens die zonnepanelen aanlegt, een

wandelclub, een buurthuiskamer, en zo voort. Niets van dit alles groeit op beton. Ze zijn letterlijk geworteld.

Hoe evalueren we ons werk op niveau sociale verbanden ?

Er kunnen veel belangrijke lessen worden getrokken uit de bewonersinitiatieven die in dit artikel worden beschreven en die relevant zijn voor zowel instanties als gemeenschappen.

Ten eerste leren ze ons wat echt telt als evaluatiemiddel. Tellen is een beperkt instrument als het gaat om duurzame gemeenschapsontwikkeling. Het helpt ons niet veel bij het bepalen van de kwaliteit van het wortelstelsel: vriendschappen of netwerken van wederzijdse steun, waardoor een cultuur van onderlinge afhankelijkheid ontstaat. De kern van gemeenschapskracht.

Niettemin zijn er vijf vormen van verbindingen en sociaal kapitaal die het tellen waard zijn:

1. Eén-op-één relaties
2. Bij een nieuw verband of groep zijn meer dan twee personen aangesloten
3. Individuen (voorheen niet aangesloten) die aangesloten zijn bij een bestaand verband
4. Individuen die zijn verbonden met een hyperlokale instelling die gemeenschapsgericht is.
5. Verbanden en groepen die verbinding maken met andere verbanden en groepen

Ze kunnen allemaal worden geteld om de diepte van de sociale verbanden aan te tonen (laag 1). We kunnen onze waardering voor sociaal kapitaal verdiepen door meer aandacht te besteden aan wat er gebeurt in de zijn-modus en hoe dat voelt. Als we ons meer richten op hoe mensen samen het

gemeenschapsleven vormgeven, komen we bij laag 2.

Laag 3 houdt zich bezig met actieresultaten. Zoals opgemerkt zijn de meeste conventionele instanties, financiers en beleidsmakers meer geïnteresseerd in de resultaten van acties (de vruchten aan de takken) dan in het sociaal kapitaal (het wortelsysteem en het myceliumnetwerk dat de wortels met elkaar verbindt). Ze willen weten wat er is gebeurd als direct gevolg van de verbindingen en hebben minder interesse in de kwaliteit van die relaties of de condities die tot die kwaliteiten hebben geleid. Zo ging een gemeente ervan uit dat twee lunchclubs speciaal voor eenzame bewoners voldoende waren voor een buurt van 5.000 inwoners, en maten ze het succes af aan het aantal eenzame mensen in elke club. Op basis van onze analyse zouden we beoordelen dat ze vastzitten in laag drie en in de hebben-modus met weinig aandacht voor duurzaamheid of ontwikkeldynamiek. Ze zijn bezig met het aanpakken van de symptomen van eenzaamheid in plaats van het aanpakken van de diepere oorzaken.

Er is een groot verschil tussen het beschouwen van gemeenschappen als instrumenten of toegangen om de dienstverlening helpen verbeteren en het erkennen dat gemeenschappen op zichzelf essentieel zijn voor de gezondheid en het welzijn. De uitdaging is om de ecologie van de gemeenschap te koesteren, en dus bij evaluaties de deelname van geïsoleerde groepen aan gescheiden programma's niet mee te tellen.

Stel daarentegen dat een gemeente die een buurt ondersteunt om meer onderling verbonden te raken via een ABCD-community buildingproces, de impact van de aanpak op de eenzaamheid en sociaal

isolement in de buurt wil evalueren. Als ze nauw samenwerken met inwoners, vooral met degenen die het risico lopen dat hun bijdragen niet worden gewaardeerd, kan ze zichtbaar maken of:

- A) Sociaal geïsoleerde mensen worden gemist op de dagen dat ze niet naar verschillende clubs en groepen gaan,
- B) Steeds meer verbanden of groepen actief ruimte creëren in de buurt voor de bijdragen van gemarginaliseerde of onderdrukte individuen en groepen,
- C) Mensen die geïsoleerd waren of uitsluitend afhankelijk waren van institutionele steun, hun leven delen met onbetaalde, vrij verleende steun in de buurt ervaren en een grotere onderlinge afhankelijkheid,
- D) Welzijn en zorgorganisaties, lokale groepen en verbanden zich druk maken over de kwaliteit van leven van delen van de bewoners die sociaal geïsoleerd zijn, en dat geldt ook voor de kwaliteit van de programma's die zij zelf uitvoeren,
- E) Buren zich uit solidariteit aan sluiten bij sociaal en politiek geïsoleerde burens om ervoor te zorgen dat ze de steun krijgen die ze nodig hebben om volledig aan de samenleving te kunnen deelnemen.

Om (in samenwerking met bewoners) te kunnen evalueren, moeten ondersteunende instellingen op zoek gaan naar inzichten over alle drie de lagen heen, zoals eerder beschreven.

Keer op keer hebben we de houding van bewoners en professionals zien veranderen als gevolg van de verdieping van het buurtleven door middel van community building. De betere verhalen over collectieve verlangens en het samen brengen van capaciteiten overschaduwden oude verhalen over schade en tekorten. Het is mogelijk een dergelijke houdingsverandering te meten

door aan het begin van het initiatief vragen te stellen en binnen ongeveer een jaar dezelfde vragen te stellen om de veranderende houding vast te stellen. Een voorbeeld is de Sense of Community Index: <https://senseofcommunity.com/soc-index/>

Sterker nog, het is de moeite waard om een gemengde, door bewoners geleide benadering van leren te hanteren met methoden als de Developmental Evaluation (DE) en Most Significant Change (MSC)-techniek, waarbij bewoners voortdurend hun eigen actie-leerproces leiden en delen. In Nederland wordt ook veel gebruik gemaakt van Pas Op De Plaatsgesprekken, leergesprekken tussen bewoners: <https://www.planenaanpak.nl/doc/pas-op-de-plaatsgesprekken-apk-s-van-buurtgemeenschappen-plan-en-aanpak-dec-2019.pdf>

Er is veel geschreven over het belang van community building in Nederland. In dat opzicht kunnen de groei aan deelname van groepen, een toename van gezamenlijke inspanningen tussen actieve bewoners, de diepgang en breedte van de dialoog, en een toename van de diversiteit allemaal worden gemeten. Deze maatregelen zijn veel betekenisvoller dan het aantal aanwezigen, al is het ook de moeite waard om een toename van het aantal aanwezigen te meten. In evaluatietermen is het de combinatie van inzichten over de kwaliteit en kwantiteit van a) verbindingen, b) attitudeverandering en c) gemeenschapsparticipatie die leidt tot indicatoren van cultuurverandering en duurzame ontwikkeling.

Conclusie

Welzijn is geen individuele medische kwestie; het is sociaal, economisch en politiek. De gezondheid en welbevinden van de bevolking verbetert dankzij collectieve, en niet alleen individuele, inspanningen. Wat op zijn beurt betekent dat gezondheidsverbetering gemeenschapsopbouw vereist, en niet het signaleren of koppelen van individuen aan activiteiten of projecten. Hetzelfde geldt voor veiligheid, ecologische duurzaamheid, kansen voor kinderen of werken aan gelijkheid.

Zien is geloven, maar dat betekent niet automatisch dat zien ook waarderen is. Om ervoor te zorgen dat we het gemeenschapsleven op alle niveaus van de samenleving waarderen, moeten we de verwarring tussen de hebben-modus en de zijn-modus ontwarren. We moeten ook verder gaan dan de gefragmenteerde, top-down, domeinenbenadering die alleen bijdraagt aan oppervlakkige verandering van de symptomen en er niet in slagen de wortel van de gelaagde uitdagingen te doorgronden. We moeten voorkomen dat we bij elke sociaal-economische of omgevingskwestie doorgaan met hetzelfde spel te spelen door alles in gescheiden stukjes aan te pakken. Want terwijl we één 'probleem' proberen 'op te lossen', duiken er tien andere op als direct resultaat van onze misplaatste interventies. Onze wereld en haar uitdagingen zijn ecologisch, niet elementair, het is meer bos dan een laboratorium. De meeste van deze uitdagingen vereisen volledige en brede én diepe participatie van burgers en hun organisaties en verbanden, en dat betekent dicht bij de deur van mensen werken op een schaal waar een gevoel van eigenaarschap en keuzevrijheid heerst.

James C. Scott merkt in zijn beroemde boek 'Seeing Like A State' op dat een vorm van wat hij 'hoogmodernisme' noemt, op de loer ligt als kenmerk van hoe staten hun eigen gemeenschappen benaderen. Ze doen dat volgens de gewoonten van de staat.

Hoogmodernisme staat voor vernieuwen (moderniseren) van de omgeving, puur op basis van wetenschap en techniek. Voor hoogmodernisme moet je top-down social engineering lezen. Scott merkt ook op dat het een kenmerk van deze imperialistische impuls is dat het gemeenschappen een vorm en structuur oplegt die voor de staat het gemakkelijkst te beheren en te controleren is. Hij noemt als voorbeeld de manier waarop staten traditioneel bossen onder hun hoede, en binnen hun belastingstelsels hebben gebracht. En merkt daarbij fijntjes op dat bomen in bossen niet in rechte lijnen groeien. Historisch gezien hebben staten deze conventies opgelegd om bossen 'meetbaar' te maken, zodat ze gemakkelijker kunnen worden geteld, gemeten en belast.

Hoewel de Nederlandse staat misschien met alle goede bedoelingen meer burgerparticipatie wil aanmoedigen, moeten ze, als ze dat op een duurzame manier willen doen, weerstand bieden aan de impuls om burgerinitiatieven in rijen van meetbare activiteiten en projecten te plaatsen die ze vooraf goedkeuren, met audits en uiteindelijk controle. Er is een nieuwe vorm van rentmeesterschap nodig, waarbij de Nederlandse staat een faciliterende rol op zich neemt. Wil een democratische staat verder kunnen kijken, dan moet zij zich laten leiden door de visie van zijn burgers; door

hun ogen en inventiviteit zullen ze leren kijken als een gemeenschap en ook zo dienen. Nog beter dan het kijken als een gemeenschap, is het zijn als een gemeenschap. Een faciliterende staat schept de ruimte voor burgers en hun verbanden om als gemeenschap te functioneren. De wortels van die democratische belofte liggen in de drie eerder beschreven gemeenschapslagen en worden in de loop van de tijd in stand gehouden in de wortelstelsels van onze buurten, waaruit de zeven onderling verbonden gemeenschapsproducten voortkomen. De belangrijkste veranderingsplek, die vanuit onze buurten en regionale biosferen, is dichterbij dan we misschien denken als het gaat om de duurzaamheid, gezondheid, veiligheid.

Via zijn landelijke initiatieven voor community building (LSA Bewoners, Oranjefonds, VSB-fonds) heeft Nederland een overtuigend begin in de goede richting gemaakt. We bevinden ons op een punt van divergentie in ons nationale verhaal. Om de Amerikaanse dichter Robert Frost te parafaseren: twee wegen lopen uiteen, laten we 'het minst gebaande pad' nemen, geworteld in de overtuiging dat die het verschil zal maken.

Cormac Russell is Managing Director van Nurture Development, Ierland en faculty member van het Asset Based Community Development (ABCD) Institute bij DePaul University, Chicago.

Joop Hofman is expert community building, eigenaar van Rode Wouw, Nederland.

Verwijzingen

- de Tocqueville, Alexis (1835). Democracy in America. The Century company. New York
- Fromm, Erich (1976). To Have or To Be. Bloomsbury Publishing, New York.
- Jacobs, Jane (1989). The Death and Life of Great American Cities. Vintage Books. New York.
- McKnight, John. (2022). Associational Life: Democracy's Power Source. Kettering Foundation. Washington.
- Putnam, Robert D. (2000). Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. Touchstone Books by Simon & Schuster. New York.
- Russell, C., & McKnight, J. (2022). The Connected Community. Berrett-Koehler. Oakland. CA.
- Tolkien, J.R.R. (2020). The Fellowship of the Rings. Clarion Books. London.
- Loneliness and Social Isolation as Risk Factors for Mortality: A Meta-Analytic Review (2015). Faculty Publications. 1996. <https://scholarsarchive.byu.edu/facpub/1996>
- Sampson, Robert J. 2003. "The Neighborhood Context of Well Being." Perspectives in Biology and Medicine 46: S53-S73.
- Kees Fortuin over gemeenschappen als een bos.
<https://embgg.nl/index.php/2020/01/09/podcast-over-communities/>

Copyright © 2024, Cormac Russell, www.nurtureddevelopment.org , Joop Hofman, www.rodewouw.nl All Rights Reserved, geen toestemming tot verveelvoudiging zonder toestemming van de auteur.
cormac@nurtureddevelopment.org, joophofman@rodewouw.nl